

**“ATAERKİL KAPİTALİZM” ve BİZ %99:
THOMAS PIKETTY’NİN
21. YÜZYILDA SERMAYE ADLI KİTABININ
BİR DEĞERLENDİRMESİ**

Geçtiğimiz sene yaşama veda eden İngiltere’nin eski Başbakanı Margaret Thatcher, Thomas Piketty’nin *21. Yüzyılda Sermaye* adlı kitabını okuyabilseydi nasıl bir değerlendirme yapardı bilemiyorum. Ama bu kitabın bulguları ve politika önerileri, İngiltere’de Thatcher’ın ABD’de Reagan’ın 1980’li yılların başında iktidara gelmeleriyle birçok ülkede ekonomi politikalarını belirlemede 2007-2008’deki son küresel finans krizine kadar ana akım haline gelen neoliberal kuramın öngörülleri ve politika araçları üzerine önemli tartışmalar başlatmıştır. ABD Başkanı Obama’nın Aralık 2013’te yaptığı bir konuşmada gelir eşitsizliğini “çağımızın en belirgin mücadelesi” şeklinde vurgulaması, Papa Francis’in eşitsizliği “sosyal hastalıkların kökeni” olduğunu söyledikten sonra “yapısal nedenlerine” yönelik bir mücadeleye çağrı yapması ve Davos Ekonomik Forumu’nda bile eşitsizliğin en zorlayıcı “küresel riskler” kapsamında ön plana çıkması böylesine canlı bir tartışmanın çarpıcı örnekleridir.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi’nin bu sayısında özel bir yer verilen ve Paris Ekonomi Okulu adlı araştırma enstitüsünde ekonomi profesörü Thomas Piketty tarafından yazılan *21. Yüzyılda Sermaye* adlı kitap, Harvard Üniversitesi Yayınevi tarafından İngilizceye çevrilip Nisan 2014’te yayımlandıktan sonra daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmış ve ABD’de en çok satılan kitaplar listesine girmiştir. 22 yaşında servetin yeniden dağılımı üzerine yazdığı doktora tezi sonrası Massachusetts Teknoloji Enstitüsü’nde (MIT) öğretim üyesi olan Piketty, daha sonra ABD’deki ekonomi çalışmalarının matematiksel modellerle fazlasıyla soyutlaştırıldığını düşündüğü için Fransa’ya dönmüş ve bu kitaba konu olan çalışmasını tamamlamıştır. Piketty, Emmanuel Saez, Anthony B. Atkinson ve Facundo Alverdo adlı meslektaşlarıyla beraber en zengin ülkelerdeki yüksek gelir

grupları üzerine ampirik çalışmalar yapmış ve bu çalışmalarının sentezi “Dünya’nın En Üst Gelirleri Veritabanı”nı oluşturmuştur.

Kitabın ana çatısı, çok emek gerektiren ve titiz bir çalışmayla toplanan verilerin incelenmesiyle ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde servet dağılımındaki eşitsizliği 1800’lü yılların sonundan günümüze kadar açıklayan ilk iki bölümdür. Bu bölümlerde gelir dağılımı eşitsizliği, U şeklindeki çeşitli grafiklerle okuyucuya rahat okunur bir dille anlatılmıştır. Bu grafiklerle ABD, Fransa ve İngiltere gibi kalkınmış ülkelerde 1910-1930 yılları arasında toplam servet ve toplam gelirden en çok paya, nüfusun sadece %1’inin sahip olduğu; 20. yüzyılın ortalarına kadar bu payın önce azaldığı, sonra aynı seviyede kalmasına rağmen 1980’lerden itibaren bu %1’lik grubun toplam servet ve gelirdeki payının tekrar artmaya başladığı gösterilmiştir. Örneğin, ABD’de 1929 yılındaki Büyük Buhran öncesi nüfusun %1’i toplam gelirin %18 ve toplam servetin %45’ine sahipken, 1930 ve 1980 arasındaki 50 yıl boyunca bu %1’lik grubun payı gelirden %10’a servette %30’a düşmüş ve 1980 sonrası yine artışa geçmiştir.

Piketty’nin kitabının en güçlü ve çarpıcı kısmı, gelir dağılımındaki eşitsizliği tarihsel olarak gösteren bu ana çatıdır. Karl Marx’ın sanayi devrimi sonrası servetin hızla dar bir sosyal grubun kendi deyimiyle burjuvanın elinde birikmesi ve bunun sonucu gelir eşitsizliğinin arttığı 19. yüzyıl ekonomi politikasını anlattığı *Das Kapital*’e (Sermaye) göre Piketty’nin kitabı, Marx’ın öngörüsünün o dönemden günümüze devam ettiğini ortaya koyan şu ana kadar yapılmış en önemli ve kapsamlı ampirik çalışmadır. *21. Yüzyılda Sermaye* adlı kitabın diğer bölümlerinde bu tarihsel gelir eşitsizliğinin nedenleri ve bu eşitsizliğin 21. yüzyılda da artarak devam edeceği tezi işlenmiştir. Yazar, çözüm olarak servet üzerinden küresel bir verginin alınmasını ve bu verginin farklı servet aralıklarına göre farklı değerlerde belirlenmesini önermiştir.

Gelir eşitsizliği, sosyal bilimlerde yeni ele alınan bir konu elbette değildir. Fakat artan gelir eşitsizliği, 2007-2008 yıllarında ABD’de finans piyasalarındaki kriz sonrası başlayan “Wall Street’i işgal” veya “Biz %99’uz” toplumsal mücadele hareketleri, daha sonra Yunanistan’ın ekonomik krizi ve Euro bölgesi kriziyle Avrupa’da şahit olduğumuz çeşitli protesto gösterileriyle gündeme yeni bir dinamizmle gelmiştir. Aslında bu kitabın yayınlanması öncesi Piketty ve arkadaşlarının gelir eşitsizliği üzerine çalışmaları ABD’de kriz sonrası protesto gösterilerinde “Biz %99’uz” sloganının esin kaynağı olmuştur.

Gelir eşitsizliğinin tarihsel seyrini açıklaması dışında Piketty’nin kitabının, öncelikle bu çalışmada yer alan kalkınmış ülkelerin kamuoyu tartışmaları ve politika yapım süreçleri, daha sonra da küresel ekonomi politikası

çalışmaları ve pratiği açısından, iki önemli sonucu ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.

- (i) Sermaye toplum ilişkisinin tüm zamanlardan daha önemli olduğunu hatırlatması. Karl Marx'ın 1867'de yazdığı "*Kapital*"¹ adlı kitabından bu yana kapitalizmin unutulmuş toplum boyutunu tekrar sosyal bilimlerin özellikle de ekonomi disiplinin gündemine taşımasıdır. "Sermayenin toplum için önemli olduğu" ifadesi çok heyecan verici gelmeyebilir ya da alışılacelmiş bulunabilir. Fakat Piketty'nin 21. yüzyıl sonunda kalkınmış ülkelerdeki nüfus artışının azalması ve üretkenliğin daha hızlı artamayacağı nedenleriyle ekonomik büyümenin sabit kalacağı tezini ve gelir eşitsizliği oranlarının 19. yüzyılda gördüğümüz düzeye çıkacağını savunması, piyasa ekonomisinin faydalarını sermaye ve toplum arasındaki ilişki açısından sorgulamamız için bilimsel bir dayanak sağlamaktadır. Kısaca, 1980'lerden günümüze piyasa ekonomisinin fırsatları ve mucizelerini öven egemen bir ekonomi politikası söylemi, son 15 yılda dünya siyasetinde hızla gelişen olaylar çerçevesinde toplumsal faydanın unutulmuş önemini yeniden siyasi gündeme getirmiştir.
- (ii) Piyasa ekonomisinin "insan kaynakları" "ekonomik aktörler" veya "üretim faktörleri" gibi popüler kavramları arasında unutulmuş; ama aslında toplumun ve ekonominin temel taşlarından olan işgücü (labor) yani emek ile gelir dağılımı arasındaki ilişkinin servet/sermaye sahipleri lehine artarak bozulduğunu hatırlatmasıdır. Bir başka deyişle, Francis Fukuyama'nın 1992'de Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası serbest piyasa ekonomilerinin göreceli başarısını *Tarihin Sonu ve Son Adam* gibi iddialı bir başlık taşıyan kitapla böylesine yücelttiği bir dönem sonrası, piyasa aykırılıklarının

¹*Das Kapital*'in Almandan İngilizceye çevirisi ilk 1887 yılında basılmıştır. *Kapital*'in Almandan Türkçeye çevirisi, Dr. Hikmet Kıvılcımlı tarafından 1937 yılında başlıyor. Çeviri, önce fasikül fasikül yayımlanmak isteniyor. Yedi fasikül de yayımlanıyor. Fakat, 1938'de Hikmet Kıvılcımlı tutuklanıyor. Bu çabanın ardından 1966-67'de Mehmet Selik'in Sol Yayınları'ndan yayımlanan I. Cilt, Almandan yapılan çeviri. Mehmet Selik 2005 yılında ölüyor. Mehmet Selik'in Sol Yayınları'nda başlattığı ama bitiremediği *Kapital*'in diğer ciltlerinin çevirisini Sol Yayınları daha sonra, Alaattin Bilgi'ye veriyor ve *Kapital*'in çevirisi bitiyor. Yalnız, o çeviri İngilizceden yapılarak tamamlanıyor. Nail Satlıgan, Mehmet Selik'in daha önce yayımlanmış olan, Almandan çevirdiği kısımları gözden geçirip çevirememiş olduğu kısımları da tamamlıyor. Böylece, *Kapital* ilk kez tamamı Almanca'dan çevrilmiş haliyle 1. cilt 2011 yılında, 2. cilt ise 2013 yılında Yordam Yayınları tarafından yayımlanıyor.

mümkün olduğunca en aza indirgendiği kalkınmış ülkelerdeki tam rekabetçi bir piyasa ortamında dahi gelir eşitsizliğinin işgücü/emeğin aleyhine arttığını göstermesi ve artacağını öngörmesidir. Dolayısıyla, serbest piyasa ekonomisini savunan neoliberal kurama göre tekelci üretimi engelleyen ve rekabeti arttıran politikalar aslında gelir dağılımı eşitsizliğini düzeltmede etkisizdir. Nitekim, teknolojik yeniliklerin ekonominin büyümesindeki etkisine paralel eğitilmiş işgücünün gelirinin de artacağını öngören neoliberal kuramın aksine, Piketty'nin deyişiyle ABD'de "süper yöneticilerin" en yüksek gelire sahip nüfusun %1'lik diliminde yer alması daha önce Amerikan ekonomisinde gözlemlenmeyen yeni bir olgudur. Kısaca, kalkınmış ülkelerde miras yoluyla yüksek servete sahip ve göreceli olarak bu servetten daha çok artan gelire sahip kişiler ve "süper yöneticilerden" oluşan en zengin %1'lik kesim ile nüfusun geri kalanını oluşturan işgücünün elde ettiği gelir arasındaki eşitsizlik, piyasalar aslında iyi işledikçe devam edecektir. Aynı zamanda bu gelir eşitsizliği oranı, Piketty'nin tezine göre 21. yüzyıl sonunda 19. yüzyıl düzeyine yükselecektir.

Yazarın gelir eşitsizliğinin artarak devam edeceği öngörüsü, ekonomik büyüme oranının (g), vergi sonrası sermayenin kazanç oranından (r) küçük olacağı tezine dayanmaktadır. Yazar, ekonomik büyümenin g oranında olması ve milli gelirin s oranında tasarruf ettiği bir durumda, sermayeden gelirin s/g oranında olacağını belirtiyor. Daha önemlisi Piketty, küresel ekonomik büyümenin yavaşlayacağı tahminine dayanarak sermayeden elde edilen gelirin (s/g) daha çok artacağını savunmaktadır. Bir başka deyişle, ekonomik büyümenin yani paydanın (g) küçüldüğü ve tasarrufun yani payın (s) sabit kaldığı tahmininden yola çıkarak gelir eşitsizliğinin artacağını savunmaktadır. Yazar, sermayenin kazanç oranında sermaye/servetten elde edilen gelir ve işgücünden elde edilen geliri ayırarak, sermaye/servetten elde edilen gelirin arttıkça gelir eşitsizliğinin artacağını hesaplayabilmektedir.

Piketty'e göre 20. yüzyılda gelir eşitsizliğinin artmaması bir istisna. Çünkü, yazar 1930-1980 yılları arası geçen 50 yıllık sürede ABD, İngiltere ve Fransa gibi kalkınmış ülkeleri etkileyen Büyük Buhran, I. ve II. Dünya Savaşı, savaşlar sonrası bağımsızlığını kazanan eski sömürge ülkelerinin ekonomik büyümesi ve sosyal devlet politikalarının 19. yüzyıl sonu görülen gelir eşitsizliğini azalttığını belirtmiştir. Ayrıca, bu 50 yıllık dönemde sermayenin bir kısmından alınan vergilerin yükseltilmesinin veya millileştirme sonucu artan kamu hizmetlerinin ve sosyal güvenliğin, gelirin daha eşit dağılmasında önemli olduğunu vurgulamıştır. Öte yandan yazar, 1930-1980 döneminde ekonomik büyümenin göreceli olarak daha büyük oranda ve teknolojik

atılımlarla devam etmesinde, Avrupa ve Japonya'nın ABD'nin ekonomik büyüme oranlarını yakalamasının da etkili olduğunu söylüyor. Fakat, 1970'lerin sonu ve 1980'lerden itibaren bu sürecin değiştiğini, ekonomik büyüme oranı (g) yavaşlarken, sermayeden alınan vergilerin azaltılmasıyla sermayeden kazancın (r) ekonomik büyüme oranını geçtiğini ($r > g$) ve sonuç olarak ekonomik büyüme oranı artmadıkça gelir eşitsizliğinin artacağını savunmaktadır.

Bu çerçevede kalkınmış ülkelerde 21. yüzyılda ekonomik büyüme yavaşlayacağı için gelir eşitsizliğinin artacağı tahmini tartışmaya en açık konudur. Ekonomik büyümenin neden yavaşlamayacağına dair bir tartışma öncesi, yazarın hesaplamaları ve tahmininin daha iyi anlaşılabilmesi için iki noktayı belirtmekte yarar var. Piketty, metin içerisinde farklı anlamlara gelebilecek iki kavramı aslında aynı anlamda kullanmaktadır: sermaye (*capital*) veya servet (*wealth*). Servet, toplam varlıklardan toplam borcu çıkararak hesaplanabilirken; sermayenin başka bir tanımı daha vardır. Sermaye bir üretim faktörüdür. Bir başka deyişle sermaye üretimde kullanılan fabrika, makina, bilgisayar, ofis binaları biçiminde yer alabilir. Oysa servet hesabında kullanılan "varlıklar"ın hepsi üretimde kullanılamayabilir. Örneğin, bir kişinin serveti veya varlıkları arasında hesaplanan sanat eserleri veya mücevherleri milli gelir hesabında genelde kullanılmaz. Piketty, sermaye kavramını servet kavramına dahil varlıklarla eş değerde kullanmaktadır. Bu doğrultuda Piketty'e Amerikalı ekonomistler tarafından getirilen bir eleştiri, Amerikan orta sınıfının servetinin yani varlıklarının önemli bir kısmını oluşturan ve sermaye piyasalarında tutulan hisse senetlerinin (401 k) veya sosyal güvenlik fonlarının (IRA yatırımları) kullanılan verilerde olmayışdır. Eleştiriyi yapan ekonomistlere göre bu varlıkların günümüz değeriyle yaklaşık 20 trilyon dolar tutarında önemli bir miktar olduğu göz önüne alınca, gelir dağılımı eşitsizliğinin artacağına dair grafikler yanıltıcı olabilir.

İkinci nokta, ekonomik büyümenin 20. yüzyılda artmasıyla birlikte gözlemlenen gelir eşitsizliğindeki düşüşün ne kadarının Piketty'nin saydığı savaşlardan ne kadarının kamu yatırımlarından, artan vergilerden veya sosyal devlet politikalarından geldiğini bilmememiz.

Bu bağlamda üç soru, Thomas Piketty'nin *21. Yüzyılda Sermaye* adlı kitabının sonuçlarını tartışmak açısından önemlidir: (i) Ekonomik büyümenin yavaşlayacağı öngörüsünü haksız çıkaracak şekilde ekonomik büyüme nasıl devam edebilir? (ii) Veya ekonomik büyümenin sabit kaldığı bir durumda işgücü/emeğin geliri nasıl arttırılabilir? (iii) Piketty'nin elde ettiği sonuçların kalkınmakta olan ülkeler için küresel ekonomi politiği açısından önemi nedir?

Birinci soru, sosyal bilimlerde döneme damgasını vuran sorunlara tepki olarak yeni fikirlerin ortaya çıkmasında veya egemen fikirlerin eleştirisiyle

tarihsel bir süreçte düşünülebilir. Örneğin, Karl Marx'ın 1867'de yayınladığı *Kapital* adlı kitabı sanayi devrimi döneminin burjuva ekonomisine tepki, John Maynard Keynes'in 1936 yılında yayınladığı temel eseri *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi* I. Dünya Savaşı sonrasında buhranlı yıllarında klasik ekonominin sosyal sorunlara yetersiz kalışının bir eleştirisi doğrultusunda ortaya çıkmış eserlerdir. Nitekim, Karl Polanyi'nin 1944 yılında yayınladığı ve ekonomi politığının en önemli kaynakları arasında yer alan *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Ekonomik ve Politik Kökenleri* adlı kitabının temel fikri, "pazar/piyasa" dediğimiz yapının dolayısıyla sermayenin toplumdan ayrıştırılmayacağına dairdir. Bir başka deyişle Polanyi, "pazar ekonomisinin" kendi kurumlarını, yani ekonomik ve politik kökenlerini, İngiltere'nin sanayi devrimi sonrası geçirdiği tarihi çerçevede nasıl oluşturduğunu anlatırken, aslında toplumun piyasa ekonomisinin zararlarına dair korunması gerektiğini vurgulamaktadır.

Halbuki, II. Dünya Savaşı sonrası Simon Kuznets'in 1954'te yayınladığı *Ekonomik Büyümenin Teorisine Doğru* adlı kitabında ABD ekonomisinde 1913-1948 döneminde gözlemlenen büyümenin, gelir eşitsizliğini "otomatik" olarak azalttığını savunmasının getirdiği iyimserlik ve aslında yanılgı, sermaye ve toplum arasındaki ilişkinin unutulmaya başlamasına ön ayak olmuştur. Maalesef 1970'lerde petrol krizinin de etkisiyle dünya ekonomisinde başlayan durgunluk, Keynes'in fikirleri ve kuramı üzerine inşa edilen sosyal devlet politikalarının sürdürülebilirliğini zayıflatmıştır. 1963'te Milton Friedman ve Anna Schwartz'ın yayınladığı *ABD'nin Parasal Tarihi, 1867-1960* adlı kitap, aynı Piketty'nin çalışması gibi kapsamlı bir veri tabanına dayalı bir analiz yaparak Amerikan İç Savaşı'ndan bu yana para politikasının başarısının, ABD'de ekonomik büyümenin belirleyicisi olduğunu savunmuştur. Böylece Friedman ve Schwartz'ın tezleri 1980'lere geldiğimizde Amerikan politika yapımcılarının neoliberal politikalarına rehber olmuştur. 1979'da İngiltere'de seçilen Margaret Thatcher ve 1981'de ABD Başkanı olan Ronald Reagan'ın benzer ekonomik görüşleri, "Washington Konsensusu" olarak da bilinen neoliberal politikaların birçok ülkede 1980'lerden sonra ana akım haline gelmesini desteklemiştir. Dolayısıyla, ekonomilerin ve özellikle sermaye piyasalarının serbestleşmesine öncelik verilmiş ve 1980'lerden günümüze uzanan süreçte gelir dağılımı sorunu üzerine sosyal bilimlerde çalışmalar devam etse de küresel ekonomi politikalarında sermaye ve toplum arasındaki yapısal ilişkinin ve bu yapıyı destekleyen egemen düşüncelerin sorgulanması ötelenmiştir.

Asgari ücretin erimesi, örgütlü işgücü ve sendikaların pazarlık gücünün zayıflaması, küreselleşme sürecinde yoksul ülkelerdeki düşük ücretli işgücünün yarattığı artan rekabet, teknolojik değişiklikler ve orta düzey yöneticilere/elemanlara olan talepteki düşüş gibi nedenlerin, üst kademelerde

yüksek eğitimli işgücüyle en alt kademelerde vasıfsız ve eğitimsiz işgücü arasındaki kutuplaşmayı kısaca, gelir eşitsizliğini arttırdığı savunulmaktadır. Fakat, bu nedenler gelir eşitsizliği sorununu açıklamada mevcut kapitalist üretim yapısını eleştirmeden ve neo-Gramscici kuramın vurguladığı üzere kapitalist üretime dayalı alt yapıyı meşrulaştıran sosyal güçlerin veya “tarihsel bloğun” egemen düşüncelerinin devamını sağlamaktadır. Bir başka deyişle, yukarıda sayılan etkenler, neden nüfusun sadece %1’inin gelirden en çok payı aldığını veya en çok servete sahip olduğunu ve neden kapitalist üretime dayalı büyümede bu durumun tarihsel seyrine devam ettiğini açıklamamaktadır. İşte Piketty’nin kitabı, işgücü ve sermaye arasındaki ilişkiden kaynaklanan bu eşitsizliği bize tarihsel ve kapsamlı bir veri analiziyle sunduğu için çok önemli bir katkıda bulunmaktadır. Yoksa, verilerin ne kadar sağlıklı ve Piketty’nin tezini destekler olduğu tartışması bir yana, ekonomik büyüme oranının artıp artmayacağı tahminine dayalı olarak Piketty’nin savunduğu tezin aksine gelir eşitsizliğinin azalabileceğine dair eleştiriler dikkati, toplumu derinden etkileyen bu yapısal sorundan uzaklaştırıp pazar ekonomisine veya piyasaya odaklamaktadır.

İkinci soru, işgücü/emeğin gelirinin nasıl arttırılabileceğidir. Piketty, aslında siyasi arenada cevaplanması gereken bir soruyu gündeme getirerek servet üzerinden küresel bir verginin alınmasını ve bu verginin farklı servet aralıklarına göre farklı değerlerde belirlenmesini önermiştir. Böyle kapsamlı bir verginin kalkınmış ülkelerin işbirliğiyle örneğin OECD ülkeleri arasında ortak bir politika oluşturularak uygulanması gerekmektedir. Yoksa bir ülkeden diğerine vergi avantajlarına göre sermaye/servet aktarımı olması kaçınılmazdır. Böyle ortak bir politikanın yaşama geçirilmesinin zorlukları yanında, şirketlerin süper yöneticilerinin ve dolayısıyla şirketlerin zengin ortaklarının finans mühendisliği teknikleriyle örneğin genellikle küçük ada ülkelerinde bulunan ve vergi cenneti olarak bilinen piyasalarda vergi kaçırımlarının engellenmesi zorunludur. Öte yandan, işgücünün/emeğin gelirinin giderek azalması sorunu, Piketty’nin deyimıyla “ataerkil kapitalizm” tehlikesini arttırmaktadır. Yani gelir eşitsizliği, zenginlerin politika yapım sürecinde göreceli olarak daha güçlü olan rollerinin toplumda diğer sosyal güçler tarafından dengelenmesini güçleştirmektedir.

Bu bağlamda 1980’lerden beri devam eden süreçte sendikal hakların zayıflatılması, örgütlü işgücünün göreceli olarak azalması ve 21. yüzyılda küresel ekonomik büyümede önemli bir yeri olan hizmet sektörü bir arada düşünüldüğünde 1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılmasından bu yana önemli bir dönüşümü göstermektedir. Küresel ekonomi politikasında güvencesiz çalışma, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan kapitalist ülkelerde hızla artmış ve çalışma yaşamında bir istisna olmaktan çıkarak norm haline gelmiştir. Guy Standing’in 2011’de yayınladığı *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf* adlı kitabıyla

daha fazla duyulmaya başlanan “prekarya” kavramı, 2000’li yılların başından itibaren Avrupa’da güvencesiz çalışmaya karşı verilen toplumsal mücadele deneyimlerinde ortaya çıkmıştır. *Precarious* (güvencesiz) ve proleterya sözcüklerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan prekarya kavramı, bu dönüşüm sürecinde emeğin farklı kesimlerini kimlik siyaseti yerine sınıf siyaseti temelinde bir araya getirme çabasını içerdiği için sınıf mücadelesi açısından özgün bir önem taşır. Nitekim, neo-Gramscici kuramın öngörülleri doğrultusunda bu dönüşümü ele alırsak, emeğin gelirinin nasıl arttırılabileceği sorusuna cevap olarak mevcut küresel ekonomi politikasında hem alt hem de üst yapının oluşturduğu hegemonya karşıtı bir çözüm önerilmelidir.

Piketty’nin çalışmasının ana tezi, 20. yüzyılda 50 yıllık bir dönemde gelir eşitsizliğinin azalmasının nedenlerinden yola çıkarak aslında eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi genel refahı arttırabilecek devlet politikalarının sorunun çözümüne etkisinin sınırlı kalacağını öngörmektedir. Bunun için Piketty’ye göre esas yapılması gereken, toplam servette en büyük paya sahip nüfusun %1’lik kesiminin vergilerinin arttırılması ve dolayısıyla çılgın bir hal alan finans kapitalizminin kontrol altına alınmasıdır. Fakat, bu politika önerisi için toplum ve sermaye arasındaki ilişkinin tarihsellik içinde hem maddi şartlar hem de egemen fikirlerin kapitalist üretim ilişkilerine dayalı sosyal güçlerce ve özellikle yukarıda kısaca belirttiğim dönüşüm içinde özgün bir yeri olan prekarya tarafından değiştirilmesi oldukça zordur. 2007-2008 finansal krizi sonrası ortaya çıkan toplumsal ve siyasi hareketlerin önündeki en büyük engel, mevcut hegemonik düzende Piketty’nin deyimiyle “ataerkil bir kapitalizmin” kazanılmış demokratik hak ve mücadeleleri geriye götürebilecek maddi şartları ve egemen bir söylemi devam ettirebilmesidir. Nitekim, ABD’de kitaba yapılan eleştiriler arasında Piketty’nin Amerikan iş dünyasının kendini yenileme yeteneğini göz ardı ettiği belirtilmektedir. Örneğin, “herkesi kapitalist yapacak” bir anlayışla işgücü ücretlerinin önemli miktarda sermaye pay sahipliği, sermaye geliri ve kârın paylaşılmasıyla desteklenmesi önerilmektedir. Benzer biçimde fikrî mülkiyet haklarının, şirketlerin yönetiminin, işgücünün niteliklerini ve eğitimini arttıran kamu yatırım stratejilerinin iyileştirilmesiyle ekonomik büyüme oranının sermaye kazancı oranına göre daha yüksek olmaya devam edebileceği gibi karşı görüşler, Piketty’nin ortaya koyduğu sermaye ve toplum arasındaki yapısal bozukluğu reddetmektedirler.

Son olarak, Piketty’nin elde ettiği sonuçlar kalkınmakta olan ülkeler için ele alınmalıdır. 1990’ların sonundan itibaren kalkınmakta olan ülkelere verilen IMF ve Dünya Bankası kredileri göreceli olarak azalmış; bunun yerine küresel finans piyasalarından bu ülkelere net özel sermaye akımı artmıştır. 1980’lerde borç batağına saplanan kalkınmakta olan ülkeler, krizden çıkabilmek için IMF’nin yapısal uyum programlarını uygulamak zorunda bırakılmış ve liberal piyasa ekonomisi doğrultusunda sermaye piyasalarına yabancı sermayenin

serbestçe girip çıkabilmesine yönelik gerekli düzenlemeleri yapmışlardır. Dolayısıyla 2000’li yılların başına geldiğimizde bir yandan finans piyasalarında sermaye hareketliliği çok artmış, öte yandan Türkiye gibi kronik olarak ödemeler dengesi açığı veren ülkelerin ekonomilerini finansal piyasalardaki daralma veya krizlere karşı kırılgan hale getirmiştir.

Bu çerçevede Piketty’nin zengin ülkelerde ekonomik büyümenin yavaşlayacağı ve toplam sermayeden kazanç oranının artacağı öngörüsü ($r > g$) doğrultusunda kalkınmakta olan ülkelerin ekonomik büyüme oranları, hem küresel ekonomideki büyüme hem de küresel sermayenin kazanç oranları için önemlidir. Küreselleşme sürecinde kırılganlar olabileceği gibi günümüzde kalkınmakta olan ülkelerin küresel ve bölgesel pazarlarla bütünleşme düzeyleri oldukça farklıdır. BRIC diye bilinen Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin’le beraber az sayıda kalkınmakta olan ülkeye göreceli olarak daha fazla giden özel net sermaye akımları (borç, doğrudan yabancı yatırım ve portfolyo yatırımı) gelecekte Afrika ve Asya’da diğer kalkınmakta olan ülkelere de yönelebilirler. Özellikle küresel finans piyasalarında likiditenin bol olduğu dönemlerde sermayenin kazanç oranını arttırmak için kalkınmakta olan ülkelerde yatırıma devam edileceğini söyleyebiliriz. Çünkü, kalkınmakta olan ülkeler iç pazarlarının büyüklüğü, eğitilmiş ve ucuz işgücü, nüfus artışına paralel tüketim harcamalarının hızlı artması gibi nedenlerle göreceli olarak sermayeye daha yüksek kazanç sağlayabilirler.

Kalkınmış ülkelerin ekonomik büyümelerinin daha düşük seyretmesi veya büyüme oranının azaldığı ekonomik durgunluk/kriz dönemlerindeyse net özel sermaye akımına bağımlı kalkınmakta olan ülkelerin finans piyasaları dolayısıyla da ekonomileri daha olumsuz etkilenecektir. Örneğin, Türkiye gibi kronik cari açık veren ülkeler ekonomik büyümelerine devam edebilmek için net özel sermayenin gelişini sağlayacak cazip pazar konumlarını sürdürmeleri gerekir. Kısaca kalkınmakta olan ülkeler, zengin ülkelerde ekonomik büyümenin yavaşladığı bir süreçte toplam gelir ve toplam servette en çok paya sahip nüfusun %1’lik kesiminin sermaye kazançlarının artarak devam etmesinde önemlidir. Bu durum aslında küresel finans şirketleri, uluslararası derecelendirme kuruluşları gibi uluslar-ötesi sosyal güçlerin sermaye ve işgücü arasındaki ilişkiyi belirlemede daha çok rol alabileceğini göstermesi açısından çarpıcıdır. Burada hatırlamamız gereken önemli bir nokta, finans piyasaları arası sermaye akımı döngüsünün devamı için gerekli siyasi “istikrarın” veya neo-Gramscici bir kavram olan “rızanın” (*consent*) devam edebilmesidir. Rıza, kapitalist üretim ilişkilerinin oluşturduğu alt yapı ve bu hegemonik düzeni kuran ve devamı için çabalayan egemen sosyal güçlerin fikirlerinin, kurumlarının diğer sosyal güçlerle işbirliği içinde olması yani, bu diğer sosyal güçlerin rıza göstermeleridir.

Thomas Piketty'nin bu değerli çalışması tam bu noktada bilgi üretimi, bilginin yeniden oluşumu ve sosyal ilişkilere etkisi açısından üretim ilişkilerini düzenleyen sosyal güçlerin önemini bize hatırlatmaktadır. Gelir eşitsizliğinin giderilmesine yönelik önerilen çözümler ve siyasi adımlar arasındaki etkileşim, neo-Gramscici yaklaşıma göre sosyal güçlerin sınıf mücadelesine dayalı ve ucu açık bir ilişki şeklinde ele alınmalıdır. Bir başka deyişle kapitalist üretim yapısı, sosyal güçlerin davranışlarını şekillendirirken, yine de bunları mutlak ölçüde belirlemez. Bunun için artan gelir eşitsizliğinin veya "ataerkil kapitalizm" tehlikesinin olası sonuçlarını analiz ederken hem zengin hem kalkınmakta olan ülkelerde sosyal güçlerin nasıl bir stratejik ilişki içine gireceği, küresel finansal piyasalarındaki sermaye hareketleri ve dünya ekonomisinin büyümesi sürecinde mevcut durumun tarihsellik içinde veriye dayalı incelenmesiyle saptanabilir.

Piketty'nin çalışması bize böyle bir tarihsel dayanak sağlarken, sermaye ve işgücü ilişkisinde nasıl bir hegemonik proje uygulanmaktadır ve bu hegemonik projede ekonomik çıkarların ötesinde ne gibi siyasi ve sosyal fikirler bir bütün olarak küresel politik ekonomiyi etkilemektedir sorularına cevap aranmalıdır. Nitekim, 1980'lerden beri finans kapitalizminin dünya ekonomisinde genişlemesinin yarattığı servet ve sermaye gelirinden en çok pay alan %1'in küresel konumuna karşılık, işgücünün farklı kesimleri, hem ulusal hem de uluslar-ötesi düzeyde terör, iç savaşlar, başarısız devletler gibi kimlik siyasetine yoğunlaşmış krizlerde kısılmış kalmıştır. Bu krizlerin kapitalist üretim ve üretim ilişkilerine etkisine bakarak, tarihsel blokta yapısal bir değişiklik olup olmayacağı incelenebilir. Sonuç olarak gelir eşitsizliğinin artması, mevcut hegemonik projede sosyal güçlerin ulusal, uluslararası veya uluslar-ötesi konumlarında bir değişime neden olabilir.

Pınar İpek, Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü